

dr hab. Elżbieta Szczepańska

Instytut Filologii Słowiańskiej UJ

Recenzja dorobku naukowego dr Renaty Burej
w przewodzie habilitacyjnym
wszczętym przez Radę Wydziału Filologicznego
Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Dr Renata Bura jest absolwentką filologii czeskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Jej rozprawa magisterska zatytułowana *Frazeologizmy pochodzenia niemieckiego w języku czeskim. Związki werbalne* napisana została pod kierunkiem prof. dr hab. Teresy Zofii Orłoś i uhonorowana dyplomem z wyróżnieniem w roku 1997. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała dr R. Bura uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w 2001 roku na podstawie rozprawy *Polska, czeska i górnołużycka frazeologia pochodzenia biblijnego a Nowy Testament Jakuba Wujka, Biblia kralicka oraz Nowy Testament Michała Frencla (na materiale czterech Ewangelii)*. Promotorem rozprawy była również prof. dr hab. Teresa Zofia Orłoś, recenzentami zaś w przewodzie doktorskim byli prof. dr hab. Tadeusz Lewaszkiewicz z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz prof. dr hab. Henryk Wróbel z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Dorobek naukowy dr Renaty Burej stanowią obecnie 2 opublikowane monografie autorskie oraz 16 artykułów, które ukazały się już po uzyskaniu przez nią stopnia doktora nauk humanistycznych (oprócz tego 2 artykuły przyjęte do druku). Jest ona ponadto współautorką dwóch słowników i skryptu a także autorką haseł słownikowych – opublikowała 4 recenzje, jedno tłumaczenie oraz 4 sprawozdania z konferencji. Jako swoje dokonanie naukowe podaje dr R. Bura monografię *Zapożyczenia czeskie w słowniku Pfuła*. Dorobek naukowy Habilitantki wzbogaca udział w 17 międzynarodowych konferencjach naukowych w kraju i za granicą (w Niemczech, na Ukrainie, w Czechach oraz w Rosji). Warto także podkreślić jej zaangażowaną działalność naukowo-organizacyjną - jako sekretarz Polskiego Towarzystwa Językoznawczego aktywnie uczestniczyła w organizowaniu

konferencji (zjazdów) Towarzystwa oraz współorganizowała jedną z międzynarodowych konferencji w Krakowie, pełniąc funkcję sekretarza tejże konferencji.

Przez okres swojej działalności naukowej po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych, dr R. Bura pozostaje związana zawodowo z Instytutem Filologii Słowiańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W latach 2002-2004 pracowała jako asystent a od roku 2004 do chwili obecnej jako adiunkt w Zakładzie Filologii Czeskiej i Łużyckiej w IFS UJ. Dodatkowo w latach 2004-2008 prowadziła zajęcia dydaktyczne w Wyższej Szkole Ekonomiczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej w Prywatnym Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych „The Top”. W roku 2007 zdobyła kwalifikacje lektora zagranicznego języka polskiego jako obcego. Habilitantka wyjeżdżała też wielokrotnie na zagraniczne staże i kwerendy naukowe – w ostatnim czasie (2010-2015) były to pobyty stypendialne w Instytucie Łużyckim w Budziszynie. Dwukrotnie otrzymała nagrodę JM Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego za osiągnięcia naukowe: nagrodę zespołową II stopnia (2004) i nagrodę zespołową III stopnia (2010).

Jako kierownik Zakładu Filologii Czeskiej i Łużyckiej w IFS UJ mogę z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że dr Renata Bura dała się poznać jako świetny i wymagający dydaktyk, którą to opinię potwierdziły wielokrotnie bardzo pozytywne ankiety studentów. Prowadziła bardzo zróżnicowane zajęcia, w tym m. in. wykłady: z gramatyki historycznej języka czeskiego, z gramatyki opisowej języka czeskiego oraz ćwiczenia: z historii języka czeskiego z elementami gramatyki historycznej, z gramatyki opisowej języka czeskiego, z ćwiczeń przekładowych tekstów literackich, ogólnych i specjalistycznych, z funkcjonowania języka na materiale języka polskiego, z praktycznych aspektów komunikacji językowej, lektoraty języka czeskiego, kursy języka górnołużyckiego, opcje n/t kultury Łużyc. Z powodzeniem prowadziła także licencjackie seminaria językoznawcze, inspirując studentów i prowadząc z nimi konsultacje dotyczące prac licencjackich oraz magisterskich i poświęcając na te spotkania niejednokrotnie swój czas poza zajęciami.

Habilitantka brała udział w dwóch projektach grantowych kierowanych przez ś. p. prof. Teresę Zofię Orłó: „Pozorna ekwiwalencja językowa czesko-polska” oraz „Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny”. Aktualnie uczestniczy nadto w międzynarodowym projekcie „Badania nad dziedzictwem językowo-kulturowym utrwalałym w zasobach frazeologicznych i paremiologicznych języka polskiego oraz innych języków słowiańskich”, który powstał na

Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie a realizowany jest pod kierunkiem prof. dra hab. Stanisława Koziary.

Recenzja książki wskazanej jako osiągnięcie naukowe: *Zapożyczenia czeskie w słowniku Pfuła. Terminologia naukowa, 2015, Wydawnictwo LEXIS Sp. z o. o., Kraków, ss. 217.*

Recenzowana książka zasługuje na uwagę już choćby dlatego, że nie ma jak dotąd kompleksowego opracowania dotyczącego wpływu języka czeskiego na język górnołużycki, a zaprezentowane przez Autorkę w części wstępnej publikacje (m.in. angielsko- i niemieckojęzyczne) omawiają jedynie wycinkowo kwestie owego wpływu, nie wyczerpując jednakowoż tematu. Brak jest także całościowych opracowań poświęconych zagadnieniu górnołużyckiej terminologii naukowej, które to zagadnienie stanowi zasadniczą problematykę recenzowanej monografii autorstwa Renaty Burej. Jest to ponadto pierwsze polskie opracowanie naukowe poświęcone wydanemu w 1866 roku słownikowi Křesćana Bohuwěra Pfuła a zatytułowanemu *Łužiski serbski słownik*. Badanie słownika ma na celu, jak pisze sama Autorka (s. 9), uzupełnienie zaprezentowanych braków i analizę rozwoju czeskich zapożyczeń w języku górnołużyckim od połowy XIX wieku aż po czasy współczesne. Źródłem ekscerpcji materiału był właśnie słownik Pfuła, ale ze względu na bogactwo zgromadzonych przykładów, podzielono je na dwie grupy: terminologię naukową i słownictwo ogólne. Jak można się zatem domyślić, monografia niniejsza stanowi pierwszą część badanego zagadnienia, czyli opracowanie rozwoju zapożyczeń czeskich w górnołużyckiej terminologii naukowej.

Książka składa się z trzech rozdziałów, bibliografii, wykazu skrótów oraz indeksu omawianych terminów. Pierwszy rozdział o charakterze teoretyczno-metodologicznym stanowi wprowadzenie do omawianych w kolejnych częściach rozprawy zagadnień oraz prezentuje zakres i charakterystykę zawartej w niej problematyki, (tzn. haseł, które sam leksykograf oznaczył jako bohemizmy). Autorka sporo miejsca poświęciła kwestiom związanym z pojęciami *termin* i *terminologia* i wyjaśnieniu, w jakim znaczeniu ich używa, ponieważ badacze tej problematyki uważają, że definicje wspomnianych pojęć często są nieostre, co prowadzić może do pewnych niejasności. Ostatecznie *terminologia* stosowana jest w niniejszej pracy w dwóch znaczeniach – jako ‘zbiór terminów’ oraz jako ‘nauka o terminach’, zaś *termin* jako ‘wyraz bądź połączenie wyrazowe o konwencjonalnie określonej strukturze pojęciowej, wyrażający pojęcie bądź oznaczający obiekt związany z naukową sferą działalności człowieka’ (s. 13).

Pośrednio w rozdziale tym otrzymujemy także informacje o samej makro- i mikrostrukturze słownika Pfuła, zwłaszcza w podrozdziale zatytułowanym *Zakres materiału i jego ogólna charakterystyka* (s. 16-19), z którego to wynika, że leksykograf pomijał te czeskie zapożyczenia, które zadomowiły się już wcześniej w języku górnołużyckim. Mamy tutaj szczegółowe wyjaśnienia i uzasadnienia decyzji, które spowodowały wybór 421 haseł zakwalifikowanych ostatecznie jako jednostki terminologii naukowej i stanowiących podstawę analizy w rozdziale III. Autorka uzupełnia te informacje (por. *Ograniczenia materiałowe* s. 19-20), prezentując trudności jakie napotkała w trakcie pisania rozprawy, a wynikające m. in. z niekonsekwencji leksykografa w stosowaniu odpowiednich kwalifikatorów, braku kontekstu użycia prezentowanych wyrazów oraz odległości czasowej powodującej trudności we właściwym zakwalifikowaniu danego hasła. Te niedostatki w mikrostrukturze badanego słownika starała się zatem przezwyciężyć, konfrontując zebrany materiał z innymi znaczącymi źródłami górnołużyckiej leksykografii a także z korpusem tekstowym HOTKO, których dosyć szczegółowa charakterystyka zamieszczona została w końcowej części rozdziału I (s. 21-27).

Rozdział II zatytułowany *Odrodzenie narodowe na Łużycach* stanowi stosunkowo zwięzły opis sytuacji historyczno-językowej stanowiącej punkt wyjścia dla powstającego w tym okresie słownika autorstwa K. B. Pfuła. Założone wówczas w 1847 roku łużyckie towarzystwo naukowe (Macierz Łużycka) zleciło m. in. kodyfikację języka łużyckiego, której podjął się właśnie K. B. Pfuł na wszystkich poziomach języka (ortografii, wymowy, gramatyki i słownictwa). Tak więc słownik Pfuła opisany szczegółowo i obszernie w dalszej części rozdziału miał charakter normatywny i, jak ocenia to R. Bura, przyczynił się do ustalenia zasad pisowni oraz stabilizacji górnołużyckiego języka jako literackiego, odzwierciedlając równocześnie rozwój leksyki górnołużyckiej w tamtym okresie. Może warto było zamieścić tutaj kilka przynajmniej kompletnych haseł z badanego słownika jako ilustrację i dopełnienie prezentacji jego mikrostruktury. Kolejna i ostatnia część rozdziału drugiego dotyczy znaczącego wpływu czeszczyzny jako pokrewnego języka zachodniosłowiańskiego na kształtujący się literacki język górnołużycki.

Rozdział III we wstępnej części zawiera podział terminologii na grupy tematyczne (nazwy zoologiczne, botaniczne, chemiczne, anatomiczne itd.) omawiając dokładnie zasady prezentacji materiału oraz ich konfrontacji z dwujęzycznymi najważniejszymi słownikami górnołużyckimi i wspomnianym elektronicznym korpusem tekstowym HOTKO. Ta ostatnia konfrontacja pozwala na orientację co do trwałości bądź efemeryczności badanych

zapożyczeń czeskich oraz daje częściową odpowiedź, jak perspektywicznie ukierunkowany jest rozwój górnołużyckiej terminologii naukowej. Następnie prezentowane są systematycznie w kolejności alfabetycznej zgromadzone przykłady ze słownika Pfula w ujęciu diachronicznym z uwzględnieniem perspektywy ówczesnych użytkowników języka. Dla osiągnięcia tego ostatniego celu, Autorka korzystała konsekwentnie z historycznych słowników niemieckich oraz z historycznych opracowań terminologii specjalistycznej. Kolejne podrozdziały tożsame z wyszczególnionymi grupami tematycznymi zaopatrzone są w tabele stanowiące swoisty przegląd statystyczny oraz informacyjny ilustrujący koleje losu poszczególnych bohemizmów – ich żywotność, rozwój itp. Dzięki starannie przeprowadzonej analizie dochodzi Habilitantka w podsumowaniu do interesujących wniosków dotyczących m. in. danych statystycznych zachowanych bądź zanikających w górnołużycczyźnie czeskich zapożyczeń oraz zmian, jakie następują w badanej przez nią leksyce po drugiej wojnie światowej, kiedy to pojawiają się tutaj internacjonalizmy i kalki z języka niemieckiego. Autorka szczegółowo i dokładnie wyjaśnia także przyczyny zachowywania bądź rugowania z języka górnołużyckiego badanych zapożyczeń. Jak się wydaje, niektóre spośród wyszczególnionych w monografii bohemizmów są de facto szczeszczonymi zapożyczeniami z języka niemieckiego, których przyjęcie do języka górnołużyckiego zapośredniczył właśnie język czeski. (Nie jest to niczym nadzwyczajnym, zważywszy, że i polszczyzna miała w swojej historii okresy, kiedy przejmowała z korzyścią dla całościowego rozwoju języka terminologię -choćby religijną - z różnych języków, także z niemieckiego za pośrednictwem czeszczyzny). Uzupełnieniem dla omawianych zagadnień jest zamieszczona na końcu rozprawy obszerna Bibliografia a następnie wykaz skrótów i indeks omawianych terminów.

Monografię p. Renaty Burej oceniam pozytywnie. Autorka nie miała łatwego zadania, jak to sama przyznaje, zważywszy choćby na ogromną objętość zebranego materiału. Musiała zatem podjąć kilka istotnych decyzji, dotyczących m. in. podziału wspomnianego materiału na terminologię naukową i słownictwo ogólne. Była to decyzja ze wszech miar słuszna, jeśli wziąć pod uwagę choćby odrębne kwestie teoretyczne związane z każdym z tych zagadnień. Sama analiza przeprowadzona została z wielką pieczołowitością - dokładnie i szczegółowo zaprezentowano hasła uzasadniając precyzyjnie i klarownie wynikające z tejże analizy wnioski i komentarze. Materiał tutaj opracowany dostarcza czytelnikowi rzetelnej wiedzy na temat problematyki, której podjęła się Autorka. Jednym z walorów książki jest niewątpliwie temat, który stanowi cenny przyczynek a zarazem uzupełnienie słabo opracowanego działu językoznawstwa górnołużyckiego w XIX wieku. Czytelnik otrzymuje przegląd i opis

kształtowania się słownictwa z tamtego okresu z uwzględnieniem związków czesko-górnołużyckich oraz z detalicznym omówieniem terminologii naukowej wyekscerpowanej ze słownika. Tabelaowa ilustracja omawianych zagadnień dodatkowo ułatwia orientację w tematyce, nie naruszając klarowności tekstu zasadniczego. Poruszając nadto wątki dotyczące puryzmu językowego na gruncie języka górnołużyckiego, monografia ta wpisuje się pośrednio w szerszy nurt rozważań dotyczących puryzmu i jego typów na gruncie całej Słowiańszczyzny. Pozycję tę można zatem z powodzeniem wykorzystać jako przyczynek do bibliografii naukowej dotyczącej bezpośrednio lub pośrednio historii języków słowiańskich. Dodatkowym walorem książki jest prezentacja słabo bądź w ogóle nieznanego na niwie polskiego językoznawstwa słownika B. K. Pfuła. Szkoda, że zabrakło tutaj reprodukcji kilku choćby haseł z omawianego słownika, co daje czytelnikowi niezastąpiony żadną teorią dostęp do obrazu oryginalnego. Ale wydaje się, że przegląd i charakterystyka pochodzących zeń bohemizmów pozwala w pewien sposób nadrobić ten brak, sprawiając że opracowanie autorstwa R. Burej może być skądinąd atrakcyjne także dla leksykografów.

W całej pracy Autorka wykazuje bardzo dobre odczytanie w literaturze przedmiotu (obszerna bibliografia), a kompleks zagadnień omówionych w tekście jest interesujący. Został też zaprezentowany we właściwych proporcjach, z trafnymi komentarzami, co dobrze świadczy o naukowej dojrzałości Habilitantki. Całość napisana jest poprawnym językiem bez usterek stylistycznych, co także potwierdza korzystne wrażenia z lektury.

Konkluzja:

Książkę p. Renaty Burej uważam za pozycję o istotnym znaczeniu dla polskiej slawistyki i leksykografii. Jest to praca wnosząca znaczący wkład w problematykę i kwestie, których podjęła się w niej Autorka.

Ocena dorobku naukowego dr Renaty Burej:

Dorobek naukowy pani Renaty Burej można by podzielić zasadniczo na dwa kręgi badawcze – z jednej strony jest to frazeologia i paremiologia zachodniosłowiańska (czeska, polska, górnołużycka), z drugiej zaś zachodniosłowiańska leksykologia także w ujęciu porównawczym. Frazeologiczne zainteresowania Autorki znalazły po raz pierwszy odbicie w pracy magisterskiej, następnie w pierwszych publikacjach naukowych wydanych jeszcze przed doktoratem (por. załącznik 3A), a wreszcie zaowocowały rozprawą doktorską poświęconą porównaniu zachodniosłowiańskiej frazeologii biblijnej (w czeskim, polskim i

górnolужицким). W oparciu o tę rozprawę powstała wspomniana już wcześniej książka zatytułowana *Nowy Testament Jakuba Wujka, Biblia Kralicka oraz Nowy Testament Michała Frencla* (Kraków 2003), której zasadniczym walorem – jak stwierdza R. Bura – jest wyekscerpowany materiał górnolужицкий zaprezentowany na tle dwóch innych języków zachodniosłowiańskich. Problem górnolужицкой frazeologii biblijnej podejmuje później Habilitantka w kilku artykułach, np. *Frazeologija w biblji 1728 w přirunanju z češćinu a pólsćinu* (2006), *Frazeologia w górnolужицкой Biblji z roku 1728 na tle porównawczym czesko-polskim* (2007), *Frazeologia w Krabacie Měrcina Nowaka-Njechorńského* (2012). Najnowsze publikacje dotyczą także w głównej mierze górnolужицкой paremiologii i frazeologii (w tym np. utrwalonego w przysłowiach autostereotypu Łużyczanina), por. oddany do druku artykuł zatytułowany *Status społeczny i materialny Łużyczan utrwalony w górnolужицкой paremiologii* (zał. 3A).

Istotny etap w rozwoju naukowym p. Renaty Burej stanowi też okres, w którym uczestniczyła w zakrojonym na większą skalę projekcie badawczym prof. dr hab. T.Z. Orłóś a ukierunkowanym na zbadanie czesko-polskiej pozornej ekwiwalencji językowej na wszystkich poziomach języka. W efekcie tych działań powstały właściwie trzy obszerne prace o charakterze słownikowym (por. zał. 3A), w tym m. in. *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny* wydany w 2009 roku. Tematyką tą Habilitantka interesowała się już jako studentka, publikując wówczas recenzję słownika czesko-polskiej homonimii. Obecnie także zamierza kontynuować badania tych zagadnień uczestnicząc we wspomnianym już projekcie *Badania nad dziedzictwem językowo-kulturowym utrwalonym w zasobach frazeologicznych i paremiologicznych języka polskiego oraz innych języków słowiańskich* (realizowanym pod kierunkiem prof. dra hab. Stanisława Koziary).

Niemniej ważny obszar badawczy w działalności Habilitantki stanowi rozwój czeskiej, polskiej i górnolужицкой leksykologii traktowanej w tych badaniach najczęściej konfrontatywnie (por. np. *Czeskie i polskie feminatywa; Polonica w twórczości Jakuba Barta-Ćišińskiego*). Kilka lat temu podjęła też badania nad historią górnolужицкого języka literackiego, następnie nad słownictwem dziewiętnastowiecznej prasy górnolужицкой oraz leksyki zawartej w słowniku K. B. Pfuła, co doprowadziło w efekcie do powstania przedstawionej tutaj przez Autorkę jako osiągnięcie naukowe monografii n/t zapożyczeń czeskich w języku górnolужицким. Równolegle powstawały też publikacje jej autorstwa analizujące słownictwo (przymiotniki i czasowniki) ze słownika Pfuła od strony

słowotwórczej i badające także zjawisko uniwerbizacji na gruncie języka górnołużyckiego (art. pt. *Uniwerbizacja w języku górnołużyckim (zarys problematyki*- oddany do druku).

Widać zatem, że zainteresowania Habilitantki są wyraźnie ukierunkowane, tematy poruszane w omawianych publikacjach traktowane są najczęściej komparatystycznie, znacznie rzadziej Autorka prezentuje badane zjawisko z perspektywy jednego tylko języka. Dzięki takiemu podejściu prezentowane tutaj artykuły dostarczają bogatszego materiału i treści, które następnie wykorzystane w sposób twórczy, prezentują interesujące spostrzeżenia i wnioski końcowe. Badaczka potrafi także zapanować nad obszernym materiałem językowym, ujmując syntetycznie omawiane problemy, co świadczy o dojrzałości naukowej. Można też zaobserwować dobrą znajomość różnorodnej i wielojęzycznej literatury przedmiotu, stanowiącej dodatkowy atut wszystkich publikacji. Na tle wszystkich tych uwag, Habilitantka prezentuje się zatem jako samodzielny i dojrzały badacz, który konsekwentnie analizuje zagadnienia i problemy wybrane przezeń już na początku drogi naukowej. Dodatkowym tutaj walorem jest też – jak sędzę - wybór języka łużyckiego jako jednego z obszarów badawczych, ponieważ coraz mniej jest w Polsce osób badających aktywnie te także interesujące z różnych względów zagadnienia.

Na pozytywną w sumie ocenę dokonań oraz działalności naukowej dr Renaty Burej wpływa także jej zaangażowanie w działania organizacyjne i popularyzatorskie. Jak już wspomniano wcześniej w latach 2006-2011 pełniła odpowiedzialną funkcję sekretarza Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, którego jest aktywnym członkiem od 2005 roku. Podczas studiów doktoranckich prowadziła w IFS UJ zajęcia bohemistyczne oraz kurs języka górnołużyckiego, w którym brali udział oprócz slawistów studenci innych kierunków, m. in. historii i politologii. Popularyzuje także od dawna język górnołużycki, prowadząc przez wiele lat opcję o języku i kulturze Łużyc.

Konkluzja:

Dorobek naukowy dr Renaty Burej wnoszący moim zdaniem znaczący wkład w rozwój badanych przez nią dziedzin i stanowi podstawę do nadania jej stopnia doktora habilitowanego. Habilitantka wykazuje się także wymaganą aktywnością naukową.

Kraków, 14. 03. 2016 r.

dr hab. Elżbieta Szczepańska